

ויקום. וא"כ אינו כפרש שחי עוד יום או יומים, אלא שיקום במשך יום או יומים ואז פטור האדון אבל אם לא עמד חייב. והיה אפשר לומר שכן היתה ההלכה העתיקה. אבל באמת לפי דעת המתרגם (או מקורו) הוא פשוטו של מקרא וכן מפרש הרמב"ן שם: ועל דרך הכשר אך אם יום או יומים יעמוד שיקום העבד ויעמוד על רגליו ולכן הוצרך לומר יום או יומים, וטעמי אם ביום ההוא או גם ליום המחרת יעמוד על רגליו לא יוקם וכו'. והנה בתחלה אמר ימת תחת ידו והיה במשמע שימות בעת הכאתו מיד, ושכ לבאר שאם עמד ביום ההכאה על רגליו או אפילו לא היה יכול לעמוד כלל ביום ההוא ועמד ביום המחרת יפטור האדון, אבל אם לא עמד כלל חייב אע"פ שמת (=שלא מת אלא) ביום השני כי גם זה תחת ידו מת, ולא הזכיר עמידה ביום השלישי כי כיון שחיה שלשה ימים פטור הוא שהרי אין אני קורא בו ומח תחת ידו.

וכדרך המתרגמים עשו בעלי האגדה שפירשו את הכתובים שלא כהלכה המקובלת, אלא שהמתרגמים הכריעו כמה פעמים כדעת החיד לפי שהיא לפי דעתם פשוטו של המקרא, אבל בעלי האגדה שיוו לנגד עינם בעיקר התועלת המוסרית שיש להוציא מן המקרא או מה שמאפשר את הדרש לצורכם, אף שידעו שהוא שלא כהלכה, ומטעם זה אמרו הראינים אין סומכין על ההגדה (ע"ט) האשכול ח"א עמ' 158 ובהערתי שם). ודוגמא יפה לדרך האגדה היא לדעתי הדרש בשמות רבה פ"ל ס"ו ז': ר' יהודה אימרו אמרו ישראל להקב"ה הרבה דיני מצות יש כאן כי יגנוב איש שור או שיה לפי ששור גנבנו ועשינו עגל לפיכך ה' בדר שלמנו תחתיו שמת' תחתיו אבותינו במדבר וד' צאן תחת השנה ד' מלכיות שמלכו בנו. ומפרש וארבע צאן שב גם למעלה שמשלם חמשה בקר וגם ארבע צאן (ע' בהגהות הרש"ש), ומיד אח"ז יש: ולמה בשור נותן ה' ובשה אינו נותן אלא ד', וכפשוט המקרא וההלכה.

והיוצא לנו מזה שהשקפות המתנגדות לפירושי ההלכה הנמצאות בתרגומים ובאגדה ובספרי פילון אינן שרידים מהלכות עתיקות ודחוייה אלא שנובעות מדעות ופרושים שאינם ניגעים לקיומה של ההלכה בזמנים שונים, ופעמים הם הפשטנים שבמפרשי המקרא מפרשים כך, הסכימו עמם גם הקראים.

מסורת קבלה בדברי הגאונים?

סאח

ש אול ליברמן

יתיב ההוא מרבנן קמיה דר' שמואל בר נחמני ויתיב וקאמר איוב לא היה ולא נברא אלא מ של היה א"ל עליך אמר קרא איש היה נארץ עוץ איוב שמו וכו' א"כ שמו ושם עירו למה (כ"ב ט"ו א'). וכן כנראה הגירסא בכתבי יד שם, כי בדק"ס לא העיר על גירסא אחרת בכת"י הבבלי וכו"ה הגירסא "משל היה" גב בעין יעקב שם וכן היה לפני הרמב"ם נמורה נבוכים ח"ג פכ"ב, מעין גנים לר"ש מסנות עמ' מ' 2, ר' זרדיה מברצלנה (תקת אנוש עמ' 171), אוהב משפט להרשב"ץ ה' ע"ב, פירוש דון יחיאל פ"ט ע"ב, פי' ר' יצחק בר' שלמה ג' ע"א ועיד תועה. ולפי' ברור שלדעת ההוא מרבנן איוב לא היה ולא נברא — פשוטו כמשמעו לא נברא כלל, ועיין מ"ש מדר"ש אלגאזי בגופי הלכות ק"ל סע"א. וכן יצא ברור מהמקבילות בירושלמי סוטה ספ"ה וב"ר פנ"ז ד, הוצ' תיאודור אלבק עמ' 617 ע"ש.

אמנם באגדות התלמוד ב"ב צ"א ע"א (והעיר לו בדק"ס במקומו): איוב לא היה ולא נברא אלא למ של היה וכו'. וכן בב"ר הנ"ל בכת"י אוקספורד א': איוב לא היה ולא נברא אלא למ של היה. וכן בס' מאיר איוב לר"מ עראמה (בריש הספר): ומהם אומרים לא נברא אלא למ של היה כההיא דפרק קמא דבתרא יתיב ההוא מרבנן וכו' ויתיב אמר איוב לא היה ולא נברא אלא למ של היה וכו'. אבל גם לפי גירסא זו עלינו להדחק ולפרש שלא היה כלל אלא היה רק למשל בפני האנשים, כפי שיוצא מהמשך הסוגיא: א"כ שמו ושם עירו למה, ותשובה זו תתכן רק נגד האומר שאיוב לא היה כלל בעולם.

אבל בפחד יצחק בערך איוב מעיר: ובשם ר' האי מצאתי בס' דרשות רבנו שם טוב על פרשת אלה הדברים כי הגמרות שלהם וכו', וצ"ח לו מעתיק כתה"י של פירוש איוב להרמב"ן ובסופו. פיורדא תר"ד עמ' 239) ובדק"ס במקומו. אבל ט"ס נפלה בפוד יצחק וצ"ל שם: בס' דרשות ר' יהושע בן שועיב (ולא: שם טוב), עיין מ"ש הר"ל גיצבורג בספרו הגדול אגדות היהודים ח"ה עמ' 381, ועדות ר"ש בוגר בהערותיו למעין גנים (עמ' 2 הערה י"ז), שכן הביא בס' דרשות רבינו שם טוב פ' דברים, אינה נכונה, כי אין זכר מזה בדרשות ר' שם טוב, לא בפ' אלה הדברים ולא במקום אחר שם, וכובר כנראה שאב את דבריו מדק"ס או מפחד יצחק.

ואלה הם דברי ר"י בן שועיב בדרשותיו לפי דברים (קראקא שלי"ג, ע"ז ע"ב): ור' האי"ל כתב בת שוכה כי דעתו שהיה ונברא ולא זלק אדם על זה מעולם, ומה שאמר בגמרא לא היה ולא נברא בעולם אלא להיותו משל לבני אדם ממנו יראו וכן יעשו וכו' וכתב הוא ז"ל כי בגמ' שלהם הגירסא כך ולא היה ולא נברא אלא למשל, ואין נורסין משל היה אלא ודאי היה ונברא וכו'.

וכן במדרש איוב המובא במדרש החפץ (עיין רשימת מש"ש של כתב"י ברלין ח"ב עמ' 65, יאהרבוך הפרנקפורטי חט"ו עמ' 1, אהל דוד, רשימת כת"י ששון ח"א עמ' 52): שמונה תלמידים היו לבן עורך אחד מהו חיבר מדרש איוב, אמר איוב לא היה ראוי להבראות ולמה נברא להודיעך כמה הקב"ה יותן שכר לצדיקים וכו'.

וכן כותב אהרן בן אליהו בספרו עץ חיים פרק צ', הוצ' דעליטש עמ' 137: מהם אמרו כי איוב לא נברא ולא נהיה אלא למשל, ומהם מפרשים המאמר שר"ל לא נברא ולא נהיה אלא להיות למשל, ועיין מ"ש רו"פ במ"ח חכ"א עמ' 310 הערה 2.

וכן בס' דברי שלמה לר' שלמה הלוי ונגמר בשלוניקי שנת שלי"ה, עיי"ש הסוף הספר ש"ד ע"ב) ריש פרשה נשא, רס"ח ע"ד: פ"ק דבתרא יתיב ההוא מרבנו וכו' איוב לא היה ולא נברא אלא למשל היה וכו', ושם רס"ט ע"ד: 'הנה המאמר הראשון אינו אומר בו אלא מה שאמרו עליו המפרשים כי איוב אם היה או נברא באיזה זמן שיהיה לא היה אלא כדי להיות למשל לכל הדורות וכו'.

עכשיו נשאלת דשאלה מהיכן באה גירסא זאה ופירושה המוזר? הרי מתוך המשך הסוגיא יוצא ברור שלדעת ההוא מרבגן איוב לא נברא כלל, ואפ"ל באגדות התלמוד ופי' ר"מ עראמה הנ"ל שגורסים בגמרא: 'למשל היה' אין מסורת אחרת בגירסת המשך הסוגיא, וכיצד יתכן שמסורת חשובה זאת (בשם רב האי"ל) לא היתה ידועה לרוב הראשונים?

נדמה לי שהפתרון נמצא בדברי ר' יעקב הצרפתי הנאים הללו, וכ"ה בגליון ספר אבל רבתי שלו (ונכתב בשנת קפ"ו לאלף הששי) שנתפרסם בצופה הצרפתי ח"ל (1895) סוף עמ' 63: 'והשני ספר איוב לא היה ולא נברא לפי דעת אותם המתפלספים מבני עמינו השמחים אל זה הדעת (עיין מורה נבוכים להרמב"ם ח"ג פכ"ב) מצד מצאם סמך לדבריהם בדברי רבוהינו ולא הלכו אחרי דרך מפרשי דבריהם על דרך האמת אשר אין אדם בו נכשל כמו הרב ר' משה בר נחמן בעל הקבלה ורבינו האי והנמשכים אחריהם אשר אמרו איוב לא היה ולא נברא אלא למשל'. והנה בספרי הרמב"ן שלפנינו לא מצאתי פירוש זה

אבל לפי עדות זו, הפירוש נובע מתוך מפרשי דבריהם על דרך האמת, והיינו בעלי הקבלה, דרב חילם ורב גוברם לפרש כן, ולפי"ז יתכן מאד שר"י בן שועיב לקח את דבריו מתוך התשובות בענייני קבלה המיוחסות לרב האי, ואפשר שגם ר"י הצרפתי ראה כן בספרי קבלה המיוחסים להרמב"ן.

ופירוש זה היה כל כך משורש בין בעלי הקבלה עד שקיבלוהו ופירושהו גם לפי הגירסא שלפנינו, וכן כותב ר' שלמה מלכו בספר המפואר (דפוס אמשטרדם ט"ז ע"ג): אמרו רבוהינו ז"ל בבתרא בפ' השותפין איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה וכו', ומה שאמר המאמרות איוב לא היה ולא נברא אין הכוונה שלא היה בפועל שהרי איוב ובלעם יועצי פרעה היו אבל הכוונה שהקב"ה ברא אותו להיות למשל הדברים שיקרו לישראל ולכן אמר איוב לא היה ולא נברא אל משל היה וכו', ור' משה מת העתיק (בספרד הואיל משה, פרג שע"ב, ק"ד ע"א) ממנו את כל העניין בלי הזכרת המקור.

וכן כותב ר' משה מפזענץ בספרו דרש משה (קראקא שמ"ט) ס"ד ע"א: ושמה כתבנו בקוצר מה שיש בו ביאור וז"ל שם וכמו שאמרו בב"ב איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה שכבר לא יעלם מעיני כל בעלי שכל איך יעלה על הדעת לומר כן, כי לא דבר רק הוא כל אותו הספר, העוד מה ענין אמרו לא היה ולא נברא שפשיטא שאם לא היה שלא נברא וכן ההיפך, והנראה מדבריו ששוט וברור הוא זה איוב לא היה לשום תועלת בלתי כי אם שמשל בלבד היה, כלומר ליקח הימנו משל וכו'.

וכן כותב ר' שם טוב בבאורו למורה נבוכים ח"ג פכ"ב: אמר שם טוב אין ספק כי איוב היה ונברא וכו' ויהיה איוב נברא ויהיה גם כן למשל זהו מה שראוי שנאמין בוה.

והנה אנו רואים שגירסא זאה היתה רווחת בין המקובלים ופירושה בין הפילוסופים (ומשם לקוחה אהרן בן אליהו בספרו עץ חיים הנ"ל), ולא זכרוה מפרשי האגדה על דרך הפשט (עיין ט"ש בתחילת דבריי).

לכל זה יש לצרף האגדה העתיקה שמביא ר' עזריה מן האדומים במאור עינים, אמרי בינה ח"ד ה'צ' קאסעל עמ' 104: וסעד כמו כן לדבריהם נמצא מחכם גדול לנוצרי' נקרא אוריגיניו קדמון מעת רבינו הקדוש כמו שכר החכם הנצרי יואן פיקו שר דמירנדולה במאמרו השביעי אשר חבד לזכות אריגיניו הנזכר וכן ההגמון אביגיובינו בהקדמתו למהדורא שלו על פתרון התורה, שהוא אריגיניו אמר כי מצא כתוב במגלה קדמונית איך משה רבינו ע"ה היה מוליך ומביא בידי את ספר איוב לאחד אחד מזקני ישראל בשעבוד מצרים למען ישמעו ולמען ילמדו כי יש תקוה לכל בוטח בה' שאחר הרע יקבל גם טוב וחסד ממנו ע"כ ור' מתתיהו שטרשון בספרו מתתיה ל"ט סע"ד מסמין אגדה זו

לדברי המדרש שמות רבה פ"ה י"ח (תנחומא וארא סי' ו'): תכבד העבודה על האנשים. מלמד שהיו בידם מגילות שהיו משתעשעין בהן משבת לשבת לומר שהקב"ה גואלן, עיי"ש במתת יה. וא"כ לפ"ז ספר איוב שבוודאי היה ונברא היה למשל לבני ישראל שלא יתיאשו מפני הפורעניות.

התנגדות נמרצה למאמר זה של ההוא מרבנן אנו מוצאים באחד ממדרשי תימן, וכ"ה במדרש הגדול ויקרא סוף עמ' 353: תניא בית המנוגע לא היה ולא נהיה אמר ר' נתן אני פניתי את אבניו. עיר הניחת לא היתה ולא נהיתה ר' נתן אומר אני עמדתי על תלה. בן סורר ומורה לא היה ולא נהיה. אמר ר' נתן אני יושבתי בבי"ח דינו ועמדתי על קברו (עיין על כ"ז בסנהדרין ע"א א' ותוספתא נגעים רפ"ו). נשר הגדול (עיין יחזקאל י"ג) לא היה ולא נהיה אמר ר' נתן אני ראיתי את גודליו (=גוזליו. עיין להלן). איוב לא היה ולא נברא אמר ר' נתן אני ראיתי את בני בניו.

וכן במדרש חמדת ימים לר' שלום שביאוי פ' מצורע כ"ד ע"א: תניא בסנהדרין בית מנוגע לא היה וכו' נשר הגדיל לא היה ולא עתיד להיות אמר ר' נתן אני ראיתי גוזליו. ר"ל נשר דא נבכדנצר וגזליו נבחראן ובלשצר, ויש פירוש זה הענין דכתיב כנשר יעיר קנו. על גזליו ירחף אל ישראל וכו' איוב לא היה ולא נברא אלא משל בעלמא אמר ר' נתן אני ראיתי בני בניו מאי משל ר"ל דימתלון מניה בניה עלמא ויאמרו מה איוב שהוא צדיק נתיסר ק"ו לשאר בני עלמא. ואין לדעת אם הוא שאב ממדרש הגדול (ר' שלום שביאוי השתמש במדרש הגדול במקומות הרבה) או ששניהם לקחו ממקור תימני אחר.

והיו חכמים שאמרו כי גם עמדו על קברו. שכן כותב ר' מאיר עראמה במאיר איוב פ"א ג' ע"ב: "כאשר נתפרסם גם היום במלכות הזו מלכות תוגרמא כי בעיר קסטנטניא שמה קובר איוב הצדיק וכבוד גדול עשו לו נרות דולקות ובית אכסניא לכל עובר אורח ומצבה על קברתו היא מצבת קבורת איוב עד היום. ואם כלה היא נקבל". וכדברים האלה בערך גם ביפה תואר לבראשית רבה פנ"ז, ועיין מ"ש עליהם ר' מחתיהו שטרשון במתת יה י"ח ע"א. ובחנם התפלג על ר"ש יפה, ונעלם ממנו שכבר כתב כן תושב תוגרמא כמאה שנה לפני ר"ש יפה. אבל לעצם הדבר צדק, כמוכח, ר' מתתיהו שטרשון במתת יה שם.

ולפי דרכנו למדנו שאיוב משל אמת היה לכלל ולפרט. וכך בכל דור ודור עומדים בינינו אנשים כאיוב — אנשים משלים — שצרות ויסורים אינם מכשילים אותם, ואף שטן המתכוין לשם שמים (עיין ב"ב ט"ז א') סופו נכנע לרצון הצדיקים העושים לשם שמים, להגדיל תורה ולהאדירה.

אגודה אחת.

מאת

הרב בן-ציון מאיר חי עזיאל

הרב הראשי לארץ-ישראל

בין כל המעלות המציניות ומבדילות את ישראל מכל העמים. חיפסת מקים בראש, התאחדותה הנפלאה של אומה זאת בתורתה, שהיא יסוד לאומיותה וסוד קיומה הנצחי.

אלפי שנים עברו מיום מעמד הר סיני, הרבה גליות גלחה היהדות ותלך מגוי אל גוי ומממלכה לממלכה. הרבה שמדות נגזרו עליה ועל תורתה להשמדה או לזייפה, לסרס אותיותיה ולשבש כוונותיה. והרבה השפעות ומנהגי חיים ושפות זרות נדבקו בה וכל זאת ולמרות כל זאת, יצאה היהדות צרופה ושלמה נצביונה ורוחה ואחידה ומאוחדת ביסודות תורתה, וכל אלה שנסו לפגוע באהדות תורה זאת: השומרונים, הצדוקים, האיסיים, הקראים וכתות של תלמידי משיחי השקר. — אבדו לגמרי או שמתקיימים קיום עלוב שסופו להבטל מן העולם. אחדות זאת נובעת ממקור נאמן של תורת אל חי, שהוא יחידו של עולם ואחד ומיוחד בשמים ובארץ וכל צבאותיהם, ולכן הוא מצוה על ידי נביאו נאמן ביתו לאמר: זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה', אמר להם משה לישראל: איתו יצר הרע, העבירו מלבכם ותהיו כולכם ביראה אחת ובעצה אחת לשרת לפני המקום, כשם שהוא יחיד בעולם כך תהא עבודתכם מיוחדת לפניו (ספרא ויקרא שמיני ו'); ולא עוד אלא שאין ישראל נענים בתפלתן וצעקתם עד שיהיו כולם באגודה אחת, שנאמר ואגודתו על ארץ יסדה (מנחות כ"ז).

אגודה זאת יששראל שמה, היא מעידה על אחדות ה' מגינה ומושיעה. והיא אגודת אלקים בארץ שמלמדת את האדם גם בתורתה וגם באחדותה, את סמל האחדות השלמה שאין לך דבר שיכול להפרידה ולפוררה, וכשישראל הם באגודה אחת שמו של הקב"ה מתעלה על ידם (ויקרא ל'). וכשם שמצוים אנו להיות אגודה אחת כן מוזהרים אנו באזהרה חמורה ומאיימת לאמר: לא תעשו עצמכם אגודות אגודות.